

ADAM GACA¹

Wyższe Seminarium Duchowne
Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny w Kazimierzu Biskupim

Rola sakramentu pokuty w życiu osób korzystających ze spowiedzi na podstawie badań ankietowych

The Role of the Sacrament of Penance in the Lives of Penitents
According to the Questionnaire-Based Survey

WSTĘP

Metody statystyczne rzadko pojawiają się w teologii. Nic dziwnego – nie należą do jej istoty, gdyż „tak złożone, wieloaspektowe i wielopoziomowe zjawiska jak religia i religijność są w ogóle trudne do badania i mierzenia”². Mimo to podjęto ryzyko przeprowadzenia prostej analizy statystycznej na podstawie wyników ankiet, których temat brzmiał: „Rola sakramentu pokuty w moim życiu”. Nie jest to zatem perspektywa teoretyczna, lecz punkt widzenia samych penitentów, przełożenie nauki Kościoła na podejście praktyczne.

Niniejsze opracowanie ma na celu krótki zarys faktycznego stosunku spowiadających się do sakramentu pokuty oraz diagnozę niektórych problemów z tym związanych. Owszem, dla uniknięcia interpretacji redukcyjnych należałoby odbyć dłuższe wywiady³, lecz mogłoby to niebezpiecznie zbliżyć badacza do granic prywatności i tajemnicy spowiedzi. Temat jest więc z konieczności

---

¹ Adam Gaca MSF jest absolwentem geografii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz teologii na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu. W 2012 r. obronił pracę magisterską z zakresu teologii dogmatycznej pt. *Przestrzeń Jezusa Chrystusa*, w której zajął się rolą kategorii przestrzeni w teologii oraz przejściem od jej fizykalnego pojmowania do ujęcia relacyjnego i personalistycznego. Obecnie jest alumnem Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny w Kazimierzu Biskupim.

² M. Grabowska, *Przeobrażenia polskiej religijności*, „Znak” 673(2011), s. 46.

³ Por. M. Łuczewski, *Zapomniana socjologia, niewidzialna religia*, „Znak” 623(2007), s. 162.

ujęty powierzchownie, jednak może choć trochę uda się naświetlić praktyczne nastawienie do tego środka *medicina salutis*? Czy nauka Kościoła katolickiego dotycząca sakramentu pokuty i pojednania jest znana i akceptowana?

METODA BADANIA

Zastosowano autorską ankietę, która oprócz danych wstępnych składała się z 10 pytań zamkniętych i w całości miała formę testu jednokrotnego wyboru. Ułatwiło to obróbkę statystyczną materiału. Odpowiedzi były anonimowe, co prawdopodobnie podniosło poziom wiarygodności wyników. Ankiety wypełnione błędnie (np. z brakującymi odpowiedziami) zostały zdyskwalifikowane.

Treść pytań dotyczyła w pierwszej kolejności charakteru związku osoby ankietowanej z Kościołem i religią (pytanie 1), następnie częstotliwości korzystania z sakramentu i poświęcanego temu czasu (pytania 2 i 4), motywacji (pytanie 3) i trudności związanych z sakramentem (pytania 5 i 6) oraz indywidualnej oceny jego skuteczności w poprawie postępowania (pytanie 10). Pojawiły się także pytania sprawdzające opinie wiernych na niektóre kontrowersyjne tematy dotyczące spowiedzi (pytania 7, 8 i 9). Całość ankiety przedstawia się następująco:

ROLA SAKRAMENTU POKUTY W MOIM ŻYCIU					
Poniższa ankieta jest anonimowa, a jej wyniki zostaną wykorzystane w artykule dotyczącym sakramentu pokuty. Proszę o dokładne przeczytanie pytań i zaznaczenie w każdym <u>tylko jednej odpowiedzi</u> .					
DANE WSTĘPNE					
Płeć:	☐ kobieta	☐ mężczyzna			
Wiek:	☐ <18	☐ 18-30	☐ 31-60	☐ >60	
Miejsce zamieszkania:	☐ miasto	☐ wieś			
Wykształcenie:	☐ podstawowe/zawodowe	☐ średnie	☐ studiuję	☐ wyższe	
PYTANIA ANKIETOWE					
1. <i>Które określenie najlepiej opisuje Twój związek z Kościołem i religią?</i>					
☐ jestem wierzącym i regularnie praktykującym katolikiem					
☐ jestem wierzący, lecz nie praktykuję regularnie					
☐ chodzę do Kościoła tylko ze względu na rodzinę lub tradycję					
☐ jestem niewierzący, a do Kościoła chodzę sporadycznie					
2. <i>Które określenie najlepiej opisuje Twoje praktykowanie sakramentu pokuty (spowiedzi) w ostatnim czasie (ok. 1 roku)?</i>					
☐ korzystam ze spowiedzi często i regularnie					
☐ korzystam ze spowiedzi często, lecz nieregularnie					

- korzystam ze spowiedzi raczej rzadko
- korzystam ze spowiedzi sporadycznie

3. *Jaki jest Twój główny powód korzystania ze spowiedzi?*

- przyzwyczajenie, tradycja
- obowiązek spowiadania się przynajmniej raz w roku
- pomoc w pracy nad sobą
- potrzebuję kartki z potwierdzeniem (np. do bycia świadkiem, chrzestnym)
- możliwość przystąpienia do Komunii Świętej
- oczyszczenie się z grzechów
- odnowienie relacji z Panem Bogiem

4. *Czy poświęcasz specjalny czas na przygotowanie się do sakramentu pokuty? (rachunek sumienia, modlitwa)*

- tak, zawsze
- tak, czasami
- rzadko
- nie

5. *Co najczęściej zniechęca Cię do spowiedzi? (wybierz 1 odpowiedź)*

- wstyd
- długie kolejki
- surowe nauki spowiedników
- strach, że inni usłyszą treść spowiedzi
- brak czasu
- nic mnie nie zniechęca

6. *Który z warunków dobrej spowiedzi sprawia Ci największą trudność?*

- rachunek sumienia
- żal za grzechy
- mocne postanowienie poprawy
- szczerze wyznanie grzechów
- zadośćuczynienie Panu Bogu i bliźniemu
- żaden nie sprawia mi trudności

7. *Czy spowiedź indywidualną można według Ciebie równie dobrze zastąpić spowiedzią ogólną w trakcie Mszy Świętej? („Spowiadam się Bogu wszechmogącemu i wam, bracia i siostry...“)*

- tak
- nie
- trudno powiedzieć

8. *Czy spowiedź indywidualną można według Ciebie równie dobrze zastąpić osobistym wyznaniem grzechów Panu Bogu podczas modlitwy?*

- tak
- nie
- trudno powiedzieć

9. *Czy uważasz, że należy się spowiadać nawet wtedy, gdy ma się tylko grzechy lekkie?*

- tak
- nie
- trudno powiedzieć

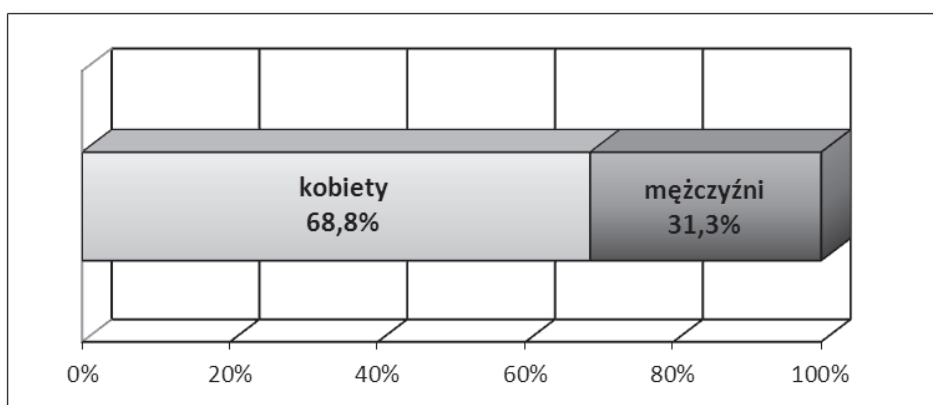
10. *Czy sakrament spowiedzi pomógł Ci w poprawieniu się z konkretnego grzechu, słabości?*

- tak
- nie
- trudno powiedzieć

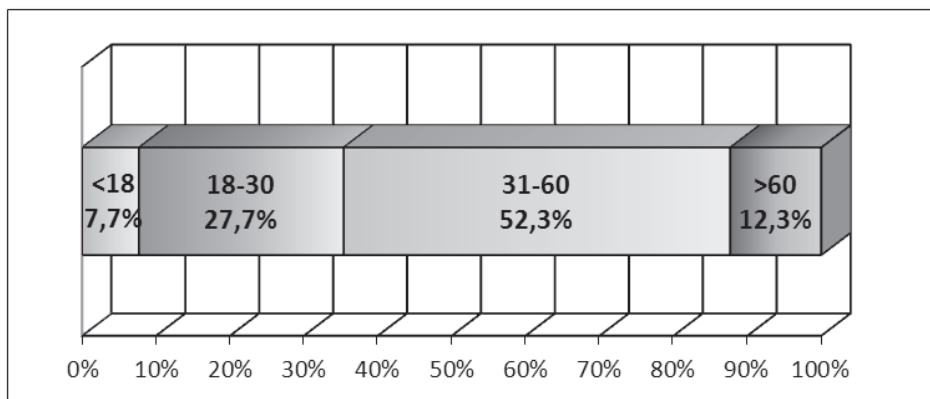
CHARAKTERYSTYKA ANKIETOWANYCH

Badaniem objęto 65 osób, wiernych uczestniczących uprzednio w niedzielnych Mszach Świętych dnia 27 lipca 2014 roku (XVII niedziela zwykła) w kościele pw. Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej w Górcie Klasztornej. Jest to najstarsze w Polsce sanktuarium maryjne, prowadzone przez Misjonarzy Świętej Rodziny, dlatego też znaczną część ankietowanych stanowili pielgrzymi i przybywający z okolicy goście. Sama parafia obejmuje swoim zasięgiem cztery wsie, zatem respondentami byli również ich mieszkańcy. Ponadto przychodziły osoby biorące właśnie udział w rekolekcjach dla członków wspólnoty Kościoła Domowego. Ankietowana próba osób nie może być uznana za reprezentatywną, gdyż badano wyłącznie ochotników. Z tej racji należy przypuszczać, że było wśród nich grono osób intensywniej zaangażowanych w życie Kościoła.

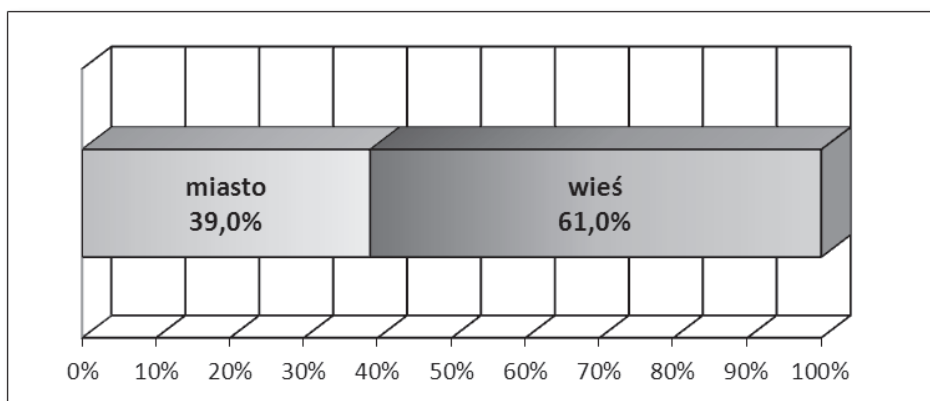
W celu wykrycia możliwych zależności zebrano podstawowe dane wstępne i zróżnicowano grupę według kilku kategorii: płci, wieku, miejsca zamieszkania oraz wykształcenia. Wśród badanych ponad 2/3 stanowiły kobiety. Najliczniej reprezentowaną grupą wiekową był przedział 31-60 lat (52,3% osób), a tylko po kilka osób znalazło się w grupach poniżej 18 lat i powyżej 60 lat. Mieszkańcami wsi było 61% ankietowanych, a pozostałe 39% to mieszkańcy miast. W strukturze wykształcenia prawie połowa respondentów (49,2%) ukończyła szkołę średnią, 42,9% studiuje bądź ma wykształcenie wyższe, zaś jedynie 7,9% osób ma wykształcenie podstawowe lub zawodowe.

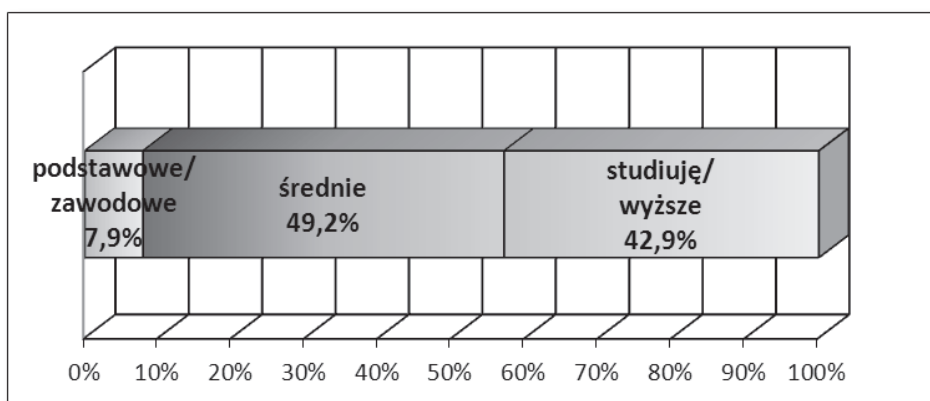
Ryc. 1. Struktura płciowa ankietowanych

Ryc. 2. Struktura wiekowa ankietowanych według przedziałów wiekowych

Ryc. 3. Struktura miejsca zamieszkania ankietowanych

Ryc. 4. Struktura wykształcenia ankietowanych

Tłem dla pełniejszej interpretacji wyników niniejszego badania mogą być wybrane dane dotyczące diecezji bydgoskiej, do której należy terytorialnie Górka Klasztorna. Parafia została wyodrębniona w ramach archidiecezji gnieźnieńskiej w roku 1971, a w skład diecezji bydgoskiej wchodzi od czasu jej powstania w 2004 roku. Postawy religijne diecezjan charakteryzują wskaźniki podawane przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego w Polsce.

Według tych danych pod względem wyznaniowym 96% osób mieszkających w diecezji bydgoskiej deklaruje przynależność do Kościoła Rzymskokatolickiego, zaś 2,5% nie przyznaje się do żadnego Kościoła czy związku wyznaniowego, 92,4% badanych twierdzi, że wierzy w Boga. Dogmaty wiary są dość powszechnie akceptowane. Najbardziej selektywnie są traktowane treści eschatologiczne – przykładowo wiarę w piekło wyznaje tylko 64,8% osób⁴. Do najistotniejszych wskaźników należą *dominantes* i *communicantes*, których wartości niewiele odbiegają od przeciętnych dla całego kraju. Obliczono, że w 2012 roku w diecezji bydgoskiej 38,7% wiernych uczestniczyło w niedzielnej Mszy Świętej (dla porównania w Polsce ich odsetek był trochę większy, bo 40,0%), a 16,6% przyjęło Komunię Świętą (w Polsce nieco mniej – 16,2%)⁵. Daje to nam obraz diecezji, w której postawy religijno-społeczne nie są wyraźnie spolaryzowane (jak w przypadku niektórych obszarów Polski)⁶, lecz nie odbiegają od średnich wartości dla całego kraju. Warto też mieć na uwadze porównania międzynarodowe podające, że Polska niezmiennie jest od lat w gronie kilku „najbardziej wierzących” krajów Europy, gdyż ponad 90% mieszkańców określa się jako wierzący⁷.

---

⁴ Por. Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC (ISKK), *Wyniki badania diecezji bydgoskiej, maj 2008*, <http://iskk.pl/badania-diecezji/55-diecezja-radomska.html> [dostęp 22.01.2015].

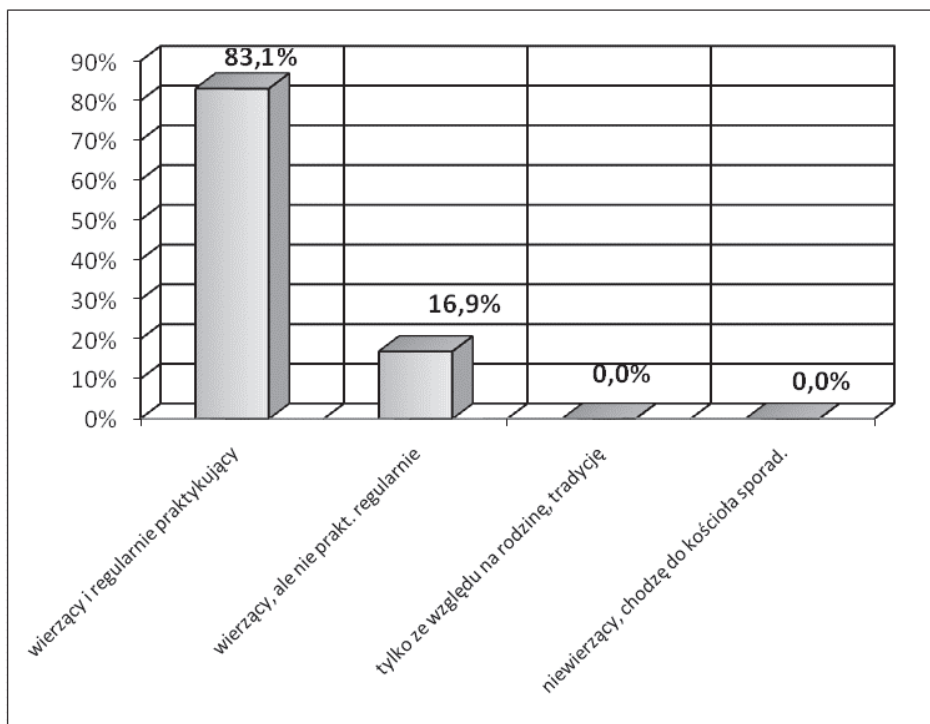
⁵ Por. tamże, *Dominantes i Communicantes 2012*, <http://iskk.pl/kosciolnaswiecie/179-dominantes-i-communicantes-2012.html> [dostęp 22.01.2015].

⁶ Por. S.H. Zaręba, *Religijność dorosłych Polaków na początku XXI wieku*, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego w Polsce (ISKK), <http://www.katecheza.episkopat.pl/index.php/menu/wydzialy-katechetyczne/63-materialy-ze-spotkan-dyrektorow-wydzialow-katechetycznych> [dostęp 22.01.2015].

⁷ Por. M. Grabowska, *Przeobrażenia polskiej religijności*, dz. cyt., s. 46.

ANALIZA I INTERPRETACJA WYNIKÓW

Pytanie 1: Które określenie najlepiej opisuje twój związek z Kościołem i religią?

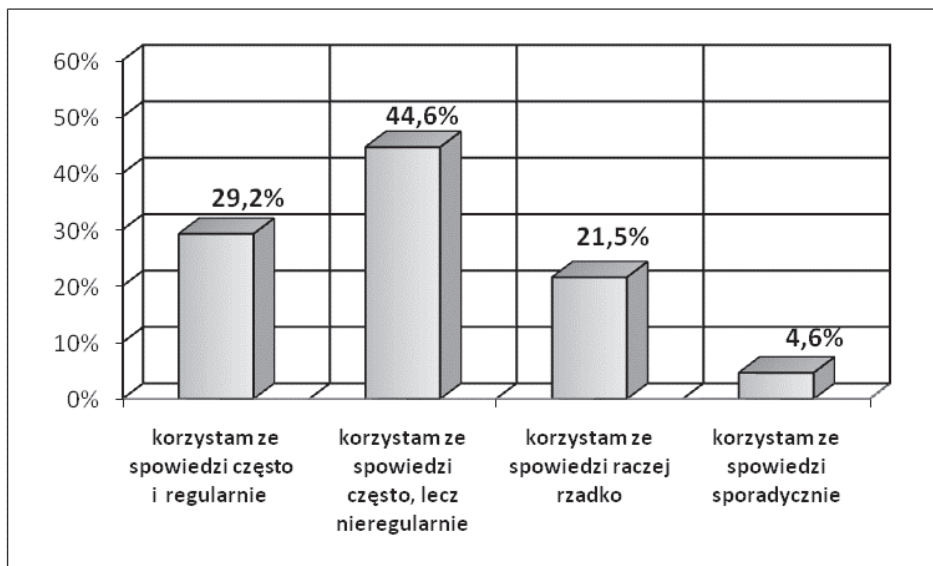

Ryc. 5. Związek ankietowanych z Kościołem i religią

Zdecydowana większość, bo aż 83,1% badanych uważa się za wierzących i regularnie praktykujących katolików (wśród kobiet 88,6%, a wśród mężczyzn 71,4%). Pozostali (16,9%) przyznają się do mniejszej regularności w praktykach religijnych, natomiast nikt nie stwierdził jeszcze słabszego przywiązania do wiary. W wielu przypadkach jednak występują rozbieżności pomiędzy tym, co deklarujemy, a tym, jak żyjemy. Socjologowie religii dowodzą, że jest to widoczne zwłaszcza u młodych⁸. Najlepszą weryfikacją jest często życie sakramentalne wiernych. To z kolei próbują zdiagnozować kolejne pytania.

⁸ Por. K. Kosela, *Religijność młodych Niemców i Polaków, Socjologia Religii*, red. J. Baniak, t. 2, Poznań 2004, s. 136.

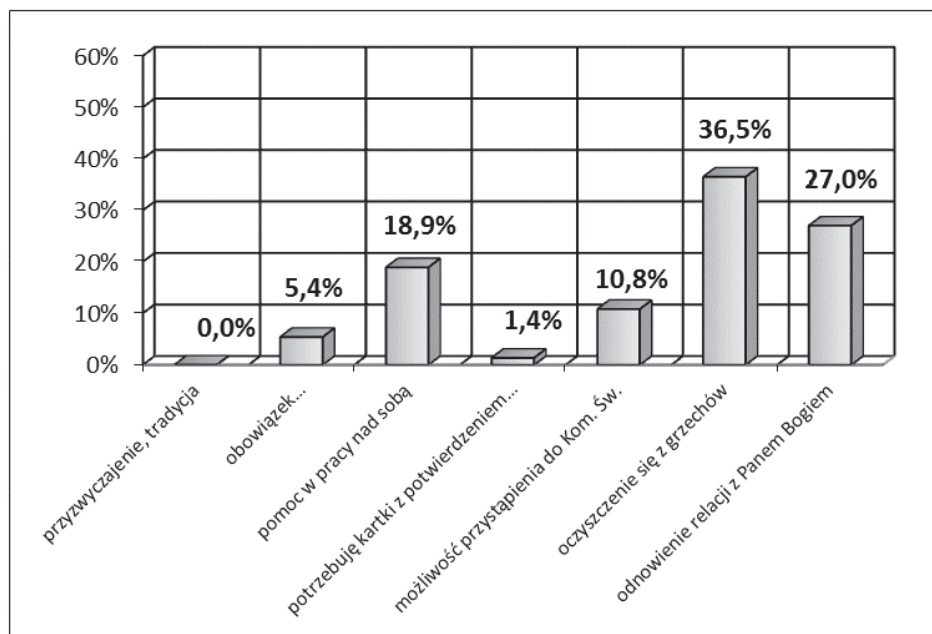
Pytanie 2: Które określenie najlepiej opisuje twoje praktykowanie sakramentu pokuty (spowiedzi) w ostatnim czasie (ok. 1 roku)?

Ryc. 6. Częstotliwość korzystania ankietowanych z sakramentu pokuty

Niemal 3/4 wiernych biorących udział w badaniu twierdzi, że korzysta ze spowiedzi często, w tym jednak więcej osób z mniejszą regularnością. Natomiast 21,5% korzysta raczej rzadko, zaś 4,6% (3 osoby) sporadycznie. Analiza pod kątem płci wykazuje, że 38,6% kobiet spowiada się często i regularnie, zaś w grupie mężczyzn zaledwie 9,5%. Ogólnie widać tu już rozdźwięk pomiędzy tymi wynikami a odpowiedziami na poprzednie pytanie, ponieważ liczni ankietowani spowiadający się rzadko lub nawet sporadycznie nadal określają siebie jako wierzących i regularnie praktykujących. Można przypuszczać, że za praktykowanie uznają już samo chodzenie do kościoła, a niekoniecznie przystępowanie do sakramentów. Jest to swoisty przejaw formalizmu religijnego oraz lekceważenia sakramentu pokuty. Na podstawie zebranych danych można określić, że częściej są to osoby mieszkające w miastach.

Pytanie 3: Jaki jest Twój główny powód korzystania ze spowiedzi?

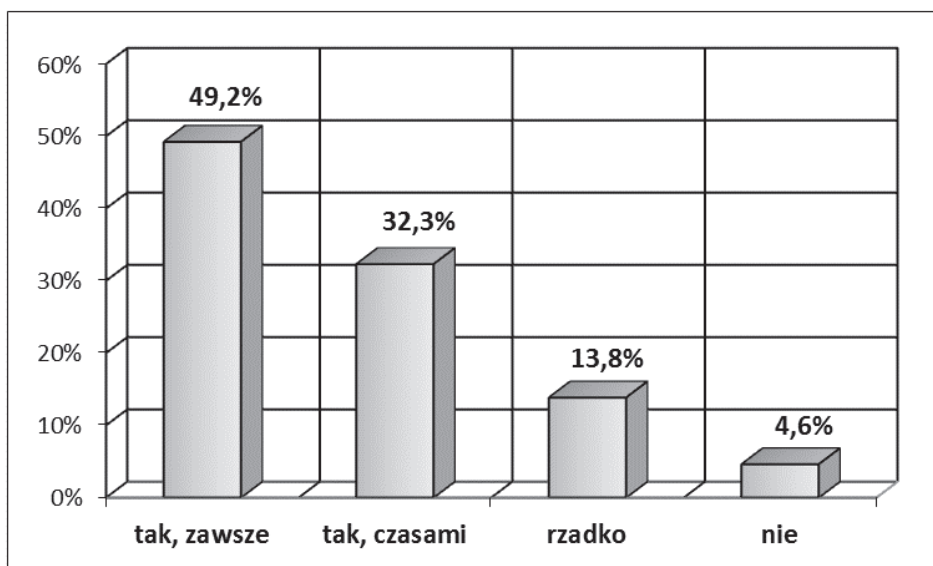
Ryc. 7. Motywacja ankietowanych do korzystania ze spowiedzi

Odpowiedzi proponowane do wyboru w przypadku tego pytania były dosyć zróżnicowane, lecz dają się podzielić na pewne kategorie. Motywację formalną, świadcząca o braku duchowego pogłębienia, reprezentowały stwierdzenia: obowiązek spowiadania się przynajmniej raz w roku (5,4%), potrzeba kartki z potwierdzeniem (1 osoba – 1,4%) oraz przyzwyczajenie i tradycja (nikt nie wybrał tej możliwości). Są to zwykle niespowiadający się często mężczyźni, mieszkający w miastach, co ma związek z innymi badaniami religijności diecezjan⁹. O roli spowiedzi jako pomocy w pracy nad sobą mówi 18,9% ankietowanych – możemy nazwać to podejście bardziej psychologicznym, w którym omawiany sakrament jest pojmowany jednostronnie, jako narzędzie samodoskonalenia. „Nie jest to bowiem tylko powtarzanie obrzędów czy psychologiczne ćwiczenie, lecz nieustanna troska o doskonalenie łaski chrztu [...]”¹⁰. Za rzeczywistą, duchową funkcją spowiedzi opowiedziało się łącznie 3/4 badanych osób. Są to ci, którzy wybrali jedną z trzech ostatnich możliwości, przy czym potrzebę spowiadania najczęściej motywowali chęcią oczyszczenia się z grzechów (36,5%). Prawie zawsze są to osoby deklarujące wiarę i regularnie praktykujące.

⁹ Por. ISKK, *Wyniki badania diecezji bydgoskiej, maj 2008*, <http://iskk.pl/badania-diecezji/55-diecezja-radomska.html> [dostęp 22.01.2015].

¹⁰ *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1981, nr 7.

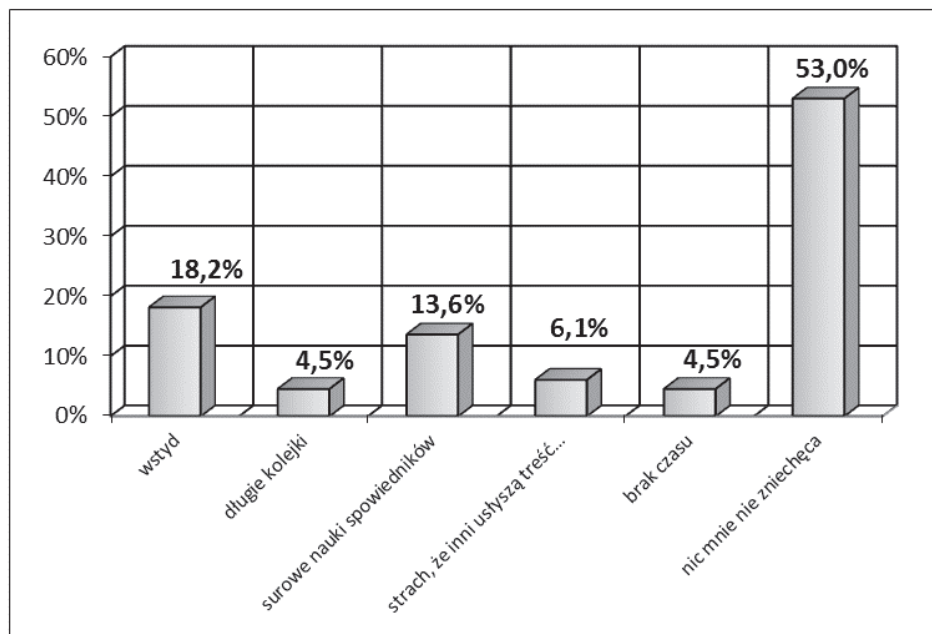
Pytanie 4: *Czy poświęcasz specjalny czas na przygotowanie się do sakramentu pokuty? (rachunek sumienia, modlitwa)*

Ryc. 8. Poświęcanie czasu na przygotowanie się do sakramentu spowiedzi

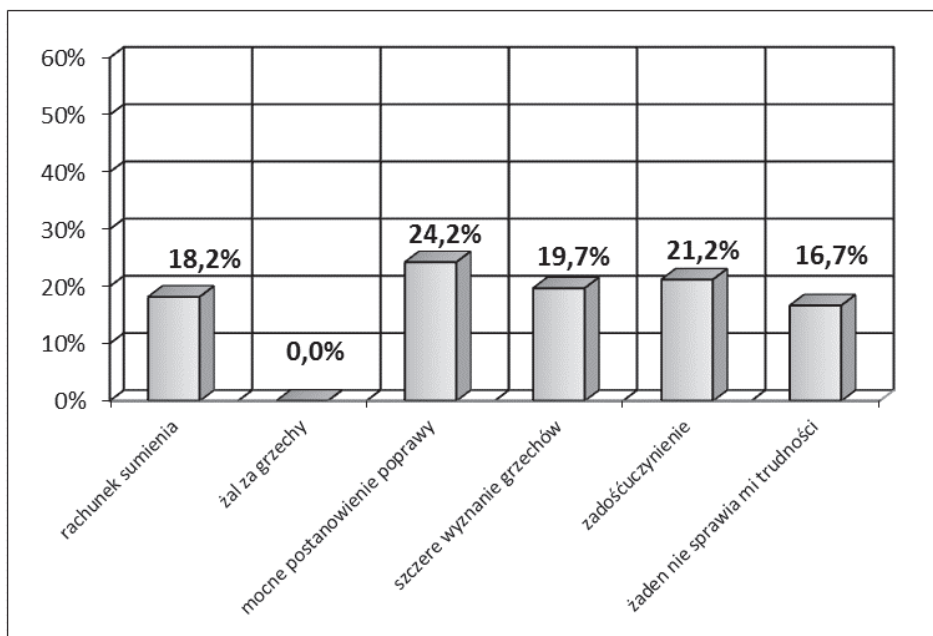
Niemal połowa ankietowanych twierdzi, że zawsze poświęca czas, aby przygotować się do spowiedzi. Kobiety wypadają tu wyraźnie lepiej od mężczyzn: 59,1% z nich zawsze przygotowuje się do sakramentu, a w przypadku mężczyzn 28,6%. Ci, którzy znajdują ten czas rzadko (13,8%) lub nie znajdują go wcale (4,6%), korzystają z sakramentu pokuty z różną regularnością, chociaż często utrzymują, że praktykują regularnie.

Pytanie 5: Co najczęściej zniechęca Cię do spowiedzi?

Ryc. 9. Czynniki zniechęcające ankietowanych do spowiedzi

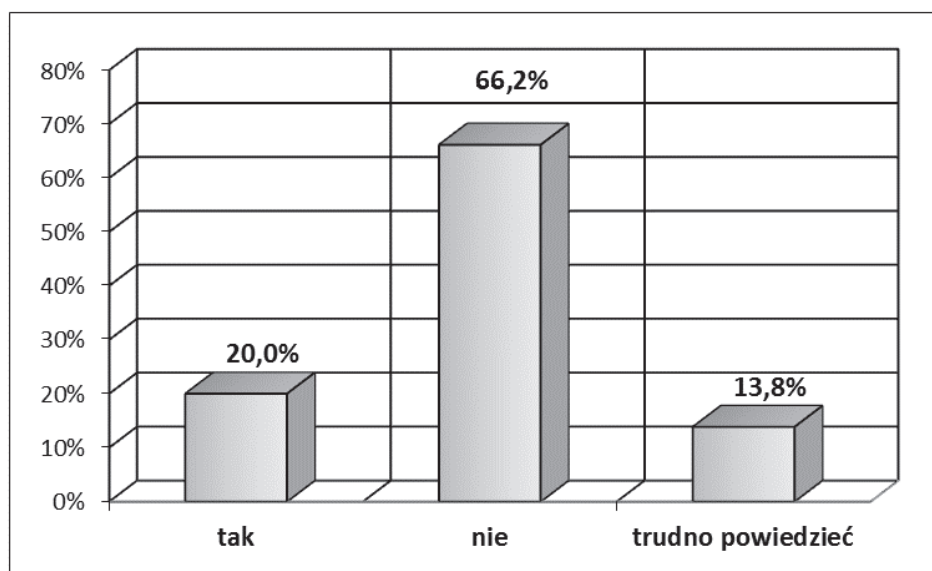
Aż 53% odpowiadających uważa, że nic ich nie zniechęca do spowiedzi, a jednak są wśród nich także ludzie spowiadający się rzadko. U pozostałych czynnikami najbardziej zniechęcającymi do korzystania z sakramentu pokuty były wstyd (18,2% – zazwyczaj u osób, które nie spowiadają się regularnie, a rzadko wśród ludzi z wyższym wykształceniem) oraz surowe nauki spowiedników (13,6%). Ta druga opcja była częściej wybierana przez osoby młodsze, mniej wykształcone i rzadko lub nieregularnie praktykujące. Pozostałe odpowiedzi pojawiały się z mniejszą częstotliwością.

Pytanie 6: Który z warunków dobrej spowiedzi sprawia ci największą trudność?

Ryc. 10. Warunki dobrej spowiedzi sprawiające trudność ankietowanym

Odpowiedzi na to pytanie rozłożyły się dosyć równomiernie (mniej więcej po 20% na każdą z możliwych), z jednym tylko ciekawym wyjątkiem: nikt nie zadeklarował trudności z żalem za grzechy. Najczęściej wskazywano na mocne postanowienie poprawy (24,2%). W tej grupie znajdują się przede wszystkim kobiety mieszkające na wsi. Za to mieszkańcy miast wyraźnie częściej odpowiadali, że żaden warunek dobrej spowiedzi nie sprawia im trudności.

Pytanie 7: Czy spowiedź indywidualną można według Ciebie równie dobrze zastąpić spowiedzią ogólną w trakcie Mszy Świętej? („Spowiadam się Bogu wszechmogącemu i wam, bracia i siostry...”)

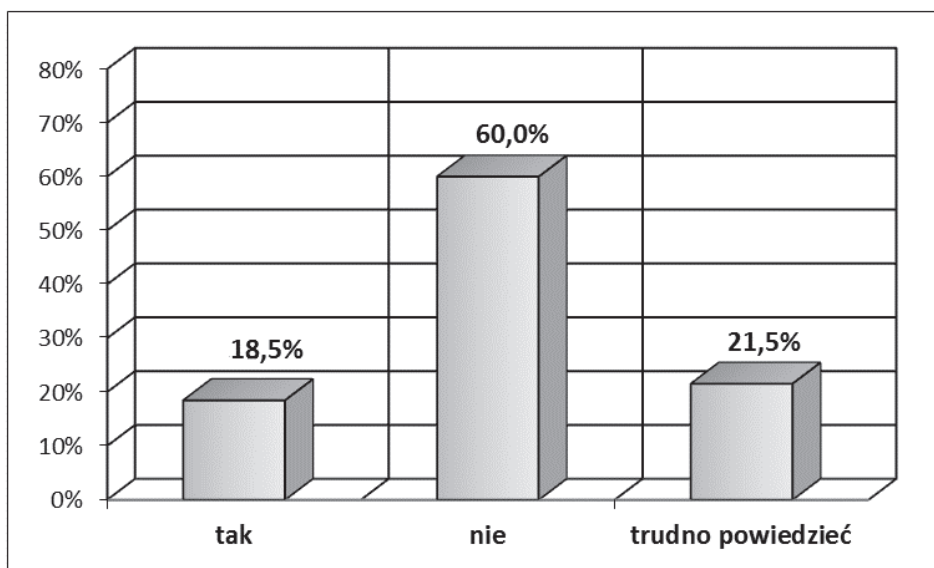
Ryc. 11. Możliwość zastąpienia spowiedzi indywidualnej aktem pokutnym podczas Mszy Świętej

To pytanie zostało celowo sformułowane nie po to, aby sprawdzić wiedzę („czy można...?”), lecz aby zbadać opinię („czy można według Ciebie...?”). W ten sposób ankietowani mogli ujawnić swoją rzeczywistą postawę wobec oficjalnej wykładni Kościoła – zakładając, że była ona znana. Jeśli nie, to jest to swoisty sprawdzian „intuicji religijnej”. Przypomnijmy tylko, że „indywidualna i całkowita spowiedź oraz rozgrzeszenie pozostają jedynym zwykłym sposobem, w jaki wierni mogą się pojednać z Bogiem i Kościołem, chyba że niemożność fizyczna albo moralna uwalnia ich od takiej spowiedzi”¹¹.

Z powyższą nauką zgadza się 2/3 osób badanych, lecz aż 20% ma przeciwne zdanie. Biorąc pod uwagę, że w ankiecie brały udział przeważnie osoby deklarujące zaangażowanie religijne, trzeba przyznać, że jest to liczba niepokojąco wysoka. W grupie tej jest stosunkowo dużo mężczyzn, osób młodych oraz tych, którzy przyznają się do rzadkiego i sporadycznego korzystania ze spowiedzi.

¹¹ Tamże, nr 31.

Pytanie 8: Czy spowiedź indywidualną można według Ciebie równie dobrze zastąpić osobistym wyznaniem grzechów Panu Bogu podczas modlitwy?

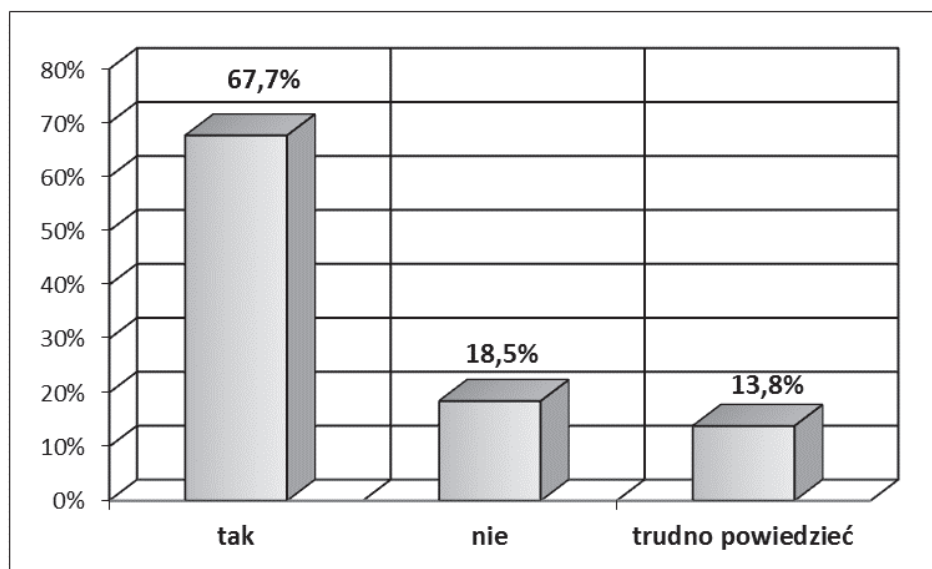

Ryc. 12. Możliwość zastąpienia spowiedzi osobistym wyznaniem grzechów Panu Bogu na modlitwie

Procentowy rozkład odpowiedzi był zbliżony do poprzedniego pytania, przy czym więcej było osób niezdecydowanych (21,5%). Znow ujawnia się niemała grupa (18,5% ankietowanych) skłaniająca się do tego, by lekceważyć rolę sakramentu pokuty. W większości są to te same osoby, które podobny pogląd wyraziły na temat zastąpienia spowiedzi aktem pokutnym. Nauczanie Kościoła katolickiego przewiduje wprawdzie liczne pozasakramentalne możliwości gładzenia grzechów, wymieniając także modlitwę¹². Zaznacza jednakże, że dotyczy to wyłącznie grzechów powszednich, a zwyczajnymi sposobami pozostają chrzest i sakrament pokuty.

¹² Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994, nr 1434-1439.

Pytanie 9: Czy uważasz, że należy się spowiadać nawet wtedy, gdy ma się tylko grzechy lekkie?

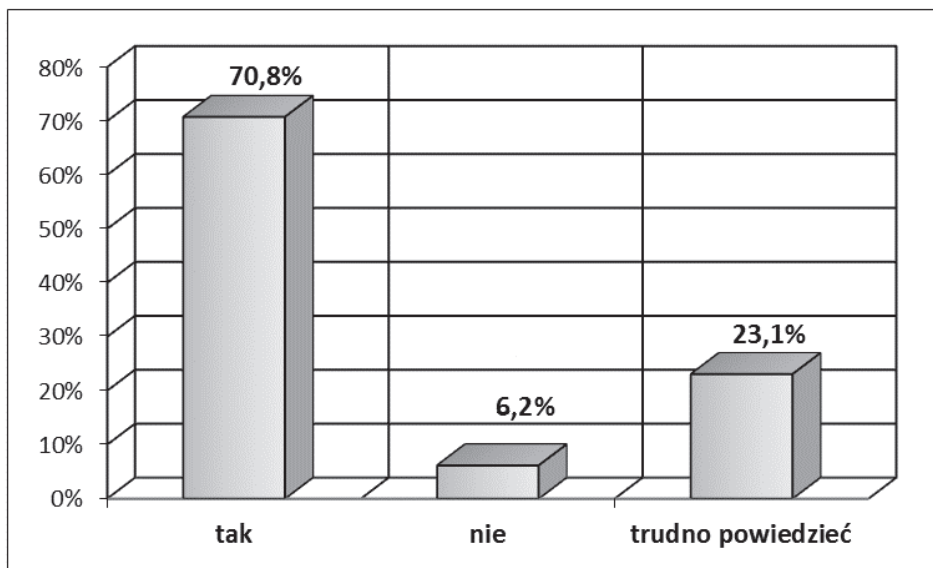

Ryc. 13. Potrzeba spowiadania się z grzechów lekkich

Aż 67,7% badanych uważa, że powinno spowiadać się również z samych grzechów lekkich. Wskazuje to na ich głębsze zrozumienie funkcji omawianego sakramentu i można z dużym prawdopodobieństwem założyć, iż sami w ten sposób z niego korzystają. Kościół naucza, że „częste i staranne korzystanie z tego sakramentu jest bardzo użyteczne dla zwalczania grzechów powszednich”¹³. Ci natomiast, którzy myślą odwrotnie, zwykle sami rzeczywiście nie praktykują spowiedzi gorliwie. Relatywnie jest tu większy odsetek mężczyzn.

¹³ *Obrzędy pokuty...*, dz. cyt., nr 7.

Pytanie 10.: Czy sakrament spowiedzi pomógł Ci w poprawieniu się z konkretnego grzechu, słabości?

Ryc. 14. Pomoc sakramentu spowiedzi w poprawieniu się z grzechu lub słabości

Znaczna część wiernych biorących udział w ankiecie (70,8%) ocenia, że spowiedź w sposób realny przekłada się na poprawę ich życia. Nie jest to jednak imponująca liczba. Dość dużą grupę – prawie 1/4 – stanowią niezdecydowani. Jedyne 4 osoby (6,2%) nie dostrzegają tego oddziaływania. Znamienne jest to, że żadna z nich nie korzysta z sakramentu pokuty regularnie.

WNIOSKI OGÓLNE

Jednoznaczna ocena uzyskanych wyników jest obciążona pewnym ryzykiem, jednak można pokusić się o zasygnalizowanie kilku kwestii. Trudno to uczynić, nie stosując formy zalecenia dla szafarzy sakramentu pokuty oraz dla samych penitentów.

Wydaje się, że należy wciąż na nowo budzić potrzebę korzystania ze spowiedzi, gdyż jest to jeden z rzeczywistych wskaźników naszej religijności. Ankietowani chętnie deklarują, że są wierzącymi i regularnie praktykującymi katolikami (83,1%), a mimo to wielu z nich (1/4 grupy) przystępuje do sakramentu pokuty rzadko lub sporadycznie. Narażają się oni tym samym na stopniowy zanik poczucia grzechu powodujący zanik poczucia Boga¹⁴. Wyrazem tego rozprzę-

¹⁴ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et poenitentia*, Watykan 1984, 18.

żenia jest również fakt, że prawie 20% badanych osób rzadko przeznaczają czas na rachunek sumienia i modlitwę przed spowiedzią lub wcale tego nie robi.

W większości przypadków motywacja penitentów nosi znamiona pogłębionej duchowo. Ponad połowa wiernych biorących udział w ankiecie nie widzi czynników zniechęcających ich do sakramentu pokuty, choć są wśród nich osoby spowiadające się rzadko. Można to prawdopodobnie tłumaczyć ich duchowym lenistwem bądź słabo uformowanym sumieniem. Ci, którzy czują zniechęcenie, najczęściej wskazują na wstyd i zbyt surowe nauki spowiadających kapłanów. Z pomocą przychodzi tutaj *Katechizm Kościoła katolickiego*, który mówi o absolutnym charakterze tajemnicy spowiedzi oraz o przymiotach, jakimi powinien cechować się szafarz sakramentu pokuty¹⁵. Trudność dla sporej liczby penitentów stanowi ponadto mocne postanowienie poprawy. Natomiast nikt z badanych nie dostrzega u siebie problemu z odczuwaniem żalu za grzechy, skruchy. Przypomnijmy tylko, że jest to najważniejszy akt penitenta¹⁶, „ból duszy i zniechęcenie popełnionego grzechu z postanowieniem niegrzeszenia w przyszłości”¹⁷.

Około 60% ankietowanych uważa, że spowiedzi nie można zastąpić ani aktem pokutnym, ani indywidualną rozmową z Panem Bogiem. Jednakże z drugiej strony aż 1/5 ma tendencję do kwestionowania potrzeby sakramentu pokuty w Kościele i w swoim życiu. Niewykluczone, że w praktyce sami czasem traktują publiczny akt pokutny oraz prywatną modlitwę jako środki zastępujące spowiedź. Łatwiej decydują się na załatwianie spraw sumienia sam na sam z Panem Bogiem, unikając przez to dyskomfortu, jaki może stwarzać dla nich spowiedź, lecz także narażając się na ryzyko błędów. Tymczasem przepisy kościelne z naciskiem przypominają, że absolucja wielu penitentów równocześnie, w sposób ogólny, bez uprzedniej spowiedzi indywidualnej stanowi nadzwyczajną formę odpuszczania grzechów, określoną licznymi warunkami¹⁸.

Mimo to o wrażliwości sumienia badanej grupy świadczy chociażby potrzeba spowiadania się z grzechów lekkich (2/3 uzyskanych odpowiedzi) czy pozytywna ocena wpływu omawianego sakramentu na życie osobiste. Osoby wypowiadające się inaczej przeważnie nie praktykują sakramentu regularnie – trudno określić, czy jest to przyczyna czy raczej skutek ich opinii niezgodnych z nauką katolicką. Warto pamiętać, że wyznawanie na spowiedzi grzechów powszednich nie jest konieczne, ale gorąco zalecane, gdyż pomaga „kształtować sumienie, walczyć ze złymi skłonnościami, poddawać się leczącej mocy Chrystusa i postępować w życiu Duchą”¹⁹.

¹⁵ Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, dz. cyt., 1464-1467.

¹⁶ Por. tamże, 1451.

¹⁷ *Sobór Trydencki, 1545-1563*, w: *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. I. Bokwa, Poznań 2007, 428, s. 211.

¹⁸ Por. Jan Paweł, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, dz. cyt., nr 33.

¹⁹ *Katechizm Kościoła katolickiego*, dz. cyt., 1458.

WNIOSKI SZCZEGÓŁOWE: SPECYFIKA WYBRANYCH GRUP

Analizę uzyskanych danych można przeprowadzić również pod kątem przynależności badanych osób do pewnych grup. Zarysowują się tutaj niekiedy charakterystyczne cechy wspólne, których znajomość może pomóc w konkretnej pracy duszpasterskiej. Wyniki oraz wnioski wynikające z ich porównania do innych badań przedstawiają się następująco:

- **Ko b i e t y**: częściej i regularniej od mężczyzn korzystają z sakramentu pokuty, staranniej się do niego przygotowują, bardziej trzymają się nauki Kościoła oraz przejawiają większą wrażliwość sumienia. Stąd prosty wniosek, że to mężczyźni w pierwszej kolejności wymagają właściwego ukierunkowania na omawiany sakrament²⁰. Jednak socjologowie religii z punktu widzenia dynamiki omawianych zjawisk wskazują na gwałtowne oddalanie się kobiet od Kościoła. Mężczyźni rzeczywiście rzadziej praktykują, lecz poziom ich praktyk jest dość stabilny²¹. Nie można zatem duszpastersko zaniedbać przedstawicieli ani jednej, ani drugiej płci.
- **M i e s z k a ń c y m i a s t**: cechują się wyraźniejszą dwubiegunowością, tzn. z jednej strony większy niż na wsi odsetek osób poświęca czas na częstą i regularną spowiedź, ale równocześnie liczniejsza jest też grupa korzystająca z niej sporadycznie. Ich motywacja nie jest tak pogłębiona. Częściej deklarują problemy z rachunkiem sumienia lub stwierdzają brak trudności, a ich poglądy na potrzebę korzystania z sakramentu są bardziej liberalne. Znacznie gorsze są pochodzące z innych źródeł wyniki religijności Polaków mieszkających w największych aglomeracjach (powyżej 500 tys. mieszkańców). M. Grabowska mówi wręcz o erozji praktyk religijnych²², ponieważ istotnie wzrosła w ostatnich latach liczba osób, które uczestniczą w obrzędach kościelnych jedynie kilka czy kilkanaście razy w roku²³.
- **O s o b y m ł o d s z e** (do 30 roku życia): zasadniczo ujawniają słabsze przywiązanie do Kościoła, spowiadają się z wyraźnie mniejszą regularnością i rzadziej znajdują czas na przygotowanie do tego sakramentu. Ich nieufność budzą surowe nauki spowiedników i obawa przed ujawnieniem treści spowiedzi, dlatego też mają więcej problemów ze szczerym wyznaniem grzechów. W poglądach na rolę sakramentu pokuty i pojednania więcej jest osób niezdecydowanych. Badania socjologiczne wykazują, że ludzie młodzi coraz rzadziej i coraz mniej regularnie praktykują: w ciągu

²⁰ Badania często potwierdzają związek religijności z płcią; por. np. ISKK, *Polacy na rekolekcje*, <http://iskk.pl/sondazeniiedzieli/150-polacy-na-rekolekcje-.html> [dostęp 22.01.2015].

²¹ Por. M. Grabowska, *Przeobrażenia polskiej religijności*, dz. cyt., s. 47.

²² Por. tamże, s. 47.

²³ Por. *Dwie dekady przemian religijności w Polsce. Komunikat Badań CBOS*, oprac. R. Boguszewski, Warszawa, wrzesień 2009, s. 16.

dwóch ostatnich dekad odsetek młodzieży praktykującej nieregularnie w Polsce wzrósł z 20% do 40%²⁴. Dostrzega się to także w innych krajach uznawanych tradycyjnie za katolickie. Młodzież wyraźnie unika sakramentów wymagających większego poświęcenia²⁵, dlatego np. aż 70% studentów z Lizbony w Portugalii w ogóle się nie spowiada²⁶.

- Osoby z wyższym wykształceniem: w przeprowadzonej analizie nie odróżniają się od innych pod względem zaangażowania w praktyki religijne. Doceniają terapeutyczną, czyli leczniczą funkcję spowiedzi na równi z rolą oczyszczania z grzechów. Raczej nie czują się do niej zniechęcone ani nie deklarują problemów ze szczerością, ale częściej nie radzą sobie z rachunkiem sumienia. Niekiedy lepiej znają i akceptują naukę Kościoła. W dynamicznych badaniach religijności odnoszących się do całego kraju notuje się wśród osób z wyższym wykształceniem stopniowy wzrost polaryzacji wskaźników: przybywa osób deklarujących się jako wierzące, ale także tych, które nie praktykują regularnie²⁷.

ZAKOŃCZENIE

W świetle powyższych danych głównym wyzwaniem zarówno dla spowiedników, jak i dla penitentów wydaje się głębsze zrozumienie istoty, a stąd też potrzeby sakramentu spowiedzi, szczególnie wśród mężczyzn i ludzi młodych. Wkrada się tutaj nadmierny formalizm, indywidualizm i wybiórczość²⁸. Pojawiające się czynniki zniechęcające powinny być niwelowane bardziej indywidualnym podejściem do osób spowiadających się. Wierni z pewnością nie chcą konfesjonału, który jest przykrym obowiązkiem albo miejscem tortur. Potrzebują go przede wszystkim jako miejsca doświadczenia miłosierdzia i uzdrowienia. Tylko wtedy skutki korzystania ze spowiedzi przełożą się w sposób trwały na praktykę. Kościół mówi bowiem, że pokuta jest „*nawróceniem, które przechodzi z serca do czynów*”, a więc do całego chrześcijańskiego życia²⁹.

SUMMARY

The article is an attempt to describe the attitude toward the sacrament of penance. A questionnaire-based survey carried out on the group of 65 people provided some basic information, including their practical approach to the confession. It has been proved that a high

²⁴ Por. M. Grabowska, *Przeobrażenia polskiej religijności*, dz. cyt., s. 47.

²⁵ Por. J.P. Coutinho, *Beliefs, practices and attitudes of portugese undergraduate youth*, "Horizonte", Belo Horizonte, 2012, v. 10, n. 26, s. 448.

²⁶ Por. tamże, s. 447.

²⁷ Por. *Dwie dekady przemian...*, dz. cyt., s. 11.

²⁸ Por. M. Grabowska, *Przeobrażenia polskiej religijności*, dz. cyt., s. 48.

²⁹ Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Reconciliatio et paenitentia*, dz. cyt., nr 4.

degree of declared religiousness often does not go hand in hand with practicing of this sacrament because as much as 1/4 of the respondents goes to confession rarely or sporadically. Almost 20% of the group spends little or no time on the examination of conscience and a prayer before the confession. Moreover, the motivation, difficulties and the opinion on how confession influences life, were also diagnosed. It turned out that in many cases there is a noticeable connection between the answers and sex, place of living (urban or rural area), age and level of education. The analysis showed that there is a considerable degree of individualism and selectiveness in attitude toward the sacrament of penance and reconciliation so it is necessary to realize again the need and understanding of it, especially among men and young people.

Keywords

sacrament of penance, confession, religiousness

LITERATURA

- Dwie dekady przemian religijności w Polsce. Komunikat Badań CBOS*, oprac. R. Boguszewski, Warszawa, wrzesień 2009.
- Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. I. Bokwa, Poznań 2007.
- Coutinho J.P., *Beliefs, practices and attitudes of portugese undergraduate youth*, „Horizonte”, Belo Horizonte, 2012, v. 10, n. 26, s. 432-455.
- Grabowska M., *Przeobrażenia polskiej religijności*, „Znak”, nr 673, czerwiec 2011, s. 45-52.
- Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, *Dominicantes i Communicantes 2012*, <http://iskk.pl/kosciolnaswiecie/179-dominicantes-i-communicantes-2012.html> [dostęp 22.01.2015].
- Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, *Polacy na rekolekcje*, <http://iskk.pl/sonda-zeniedzieli/150-polacy-na-rekolekcje-.html> [dostęp 22.01.2015].
- Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, *Wyniki badania diecezji bydgoskiej, maj 2008*, <http://iskk.pl/badania-diecezji/55-diecezja-radomska.html> [dostęp 22.01.2015].
- Jan Paweł II, *Reconciliatio et paenitentia*, Watykan 1984.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Koseła K., *Religijność młodych Niemców i Polaków*, Socjologia Religii, red. J. Baniak, t. 2, Poznań 2004, s. 123-153.
- Łuczewski M., *Zapomniana socjologia, niewidzialna religia*, „Znak”, nr 623, kwiecień 2007, s. 154-165.
- Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1981.
- Zaręba S.H., *Religijność dorosłych Polaków na początku XXI wieku*, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, <http://www.katecheza.episkopat.pl/index.php/menu/wydzialy-katechetyczne/63-materialy-ze-spotkan-dyrektorow-wydzialow-katechetycznych> [dostęp 22.01.2015].